

ЗАТВЕРДЖЕНО
Директор Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти

« 08 » _____ М. М. Бриль
_____ 2021 р.
* М. Київ *

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ЗМІСТУ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МУЗИЧНОГО СУПРОВОДУ ЕКЗЕРСИСУ В КЛАСІ УКРАЇНСЬКОГО ТАНЦЮ

Методичні рекомендації
для закладів фахової передвищої мистецької освіти
Галузь знань 02 Культура і мистецтво
Спеціальність 025 Музичне мистецтво

Київ – 2021

Укладачі:

Г. П. Корж

викладач Комунального закладу «Лозівський фаховий вищий коледж мистецтв» Харківської обласної ради, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

С. О. Захарченко

викладач Комунального закладу «Лозівський фаховий вищий коледж мистецтв» Харківської обласної ради, спеціаліст I категорії

Рецензенти:

В. І. Сорока

викладач спеціалізації «Народне інструментальне мистецтво» Тербовлянського фахового коледжу культури і мистецтв, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, заслужений працівник культури України

О. П. Задорожна

викладач Коледжу хореографічного мистецтва «Київська муніципальна академія танцю імені Сержа Лифаря», спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Відповідальна
за випуск

С. М. Трускалова

Рекомендовано

на засіданні методичної ради
Комунального закладу «Лозівський
фаховий вищий коледж мистецтв»
Харківської обласної ради
(протокол від 14.05.2021 р. № 3)
© Корж Г. П., Захарченко С. О., 2021 р.
© Державний науково-методичний центр
змісту культурно-мистецької освіти, 2021 р.

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. Специфіка роботи концертмейстера в класі українського народно-сценічного танцю.....	4
2. Вправи біля станка.....	6
3. Характеристика музичних фрагментів для роботи біля станка.....	13
4. Про хореографічний рахунок.....	14
5 Принципи підбору музичного матеріалу для вправ у станка.....	15
6. Знання, уміння та навички концертмейстера хореографічного класу.....	19
Висновки.....	21
Література.....	23
Додатки.....	24

ПЕРЕДМОВА

У наш час у закладах фахової передвищої та вищої мистецької освіти не передбачено оволодіння навичками концертмейстерської роботи в хореографічному колективі, адже на уроках концертмейстерського класу освоюються, у першу чергу, навички роботи з солістами-вокалістами та інструменталістами. Тому, починаючи працювати концертмейстером у класі української народної хореографії, баяніст або акордеоніст повинен самостійно виробляти необхідні профілюючі навички з урахуванням специфіки акомпанементу в цій галузі. Необхідно відмітити, що, незважаючи на багаторічну історію існування школи українського народного танцю, яка має притаманний їй класичний набір вправ і рухів, робота концертмейстера залишається творчою та вимагає індивідуального підбору музичних творів.

Цей посібник призначений як для баяністів та акордеоністів, які працюють у класі народної (української) хореографії, так і для студентів, які здобувають кваліфікацію концертмейстера, навчаючись за спеціальністю «Музичне мистецтво», освітньо-професійною програмою «Інструментальне виконавство (народні інструменти)». Дана праця може також становити професійний інтерес і для концертмейстерів, які бажають підвищити свою кваліфікацію, адже методичні рекомендації, на думку авторів, повинні допомогти концертмейстерам-початківцям, які вперше стикаються з роботою акомпаніатора хореографічного колективу українського танцю.

1. СПЕЦИФІКА РОБОТИ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В КЛАСІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНО-СЦЕНІЧНОГО ТАНЦЮ

Хто такий концертмейстер хореографічного класу? Це музикант, який працює в танцювальному гуртку або студії, який акомпанує артистам-танцюристам або студентам хореографічних навчальних закладів на уроках, репетиціях, концертах; акомпаніатор, який безпосередньо працює з артистами-хореографами, педагогами, репетиторами, балетмейстерами. Це також

музикант, який уміє вступати в художню взаємодію й співпрацювати з представниками хореографії.

У діяльності концертмейстера хореографічного класу виявляється специфіка, що відрізняє її від звичайної музично-виконавської роботи. Повноцінний акомпанемент тут неможливий без знання танцю й розуміння мови його виразних засобів. Концертмейстеру в його роботі потрібно оволодіти знанням законів хореографії, навичками імпровізації, вмінням виконувати музичний супровід до танцювального уроку, адже кожний педагог-хореограф мріє працювати з досвідченим і уважним концертмейстером, що володіє професійним баченням танцю, здатний акомпанувати повноцінно й художньо.

Підготовка майбутнього концертмейстера танцювального колективу ведеться одразу за двома напрямками:

- засвоєння музичного матеріалу;
- засвоєння музичної специфіки хореографічного мистецтва.

Приступаючи до роботи в класі хореографії, концертмейстер повинен усвідомити для себе такі питання:

- Як навчитися акомпанувати танцю?
- Як навчитися імпровізувати на тему, задану хореографом?
- Як співпрацювати з педагогом-хореографом у класі?
- Як розбиратися в танцювальній термінології, запам'ятовувати порядок рухів? тощо.

По-перше, концертмейстер повинен володіти танцювальною термінологією, щоб знати, про яку вправу йде мова, та розуміти педагога-хореографа, щоб правильно виконати музичний супровід до тієї чи іншої вправи тощо. Складність полягає в тому, що основна маса музичних термінів мають італійське походження, а хореографічних – французьке.

По-друге, концертмейстеру необхідно самому знати, як виконується та чи інша вправа, щоб мати ясне й чітке уявлення про структуру вправи, накладаючи

на неї музичний супровід, правильно робити акцент, динамічними відтінками допомагати руху, а найголовніше – навчитися співвідносити цю вправу з музичним матеріалом, тобто вміти орієнтуватися в нотному тексті. Якщо педагог зупинить вправу в будь-якому місці або почне відпрацьовувати який-небудь фрагмент або елемент вправи, концертмейстер повинен зорієнтуватися, з якого місця нотного матеріалу програвати уривок для відпрацювання того чи іншого руху.

2. ВПРАВИ БІЛЯ СТАНКА

Весь урок будується на музичному матеріалі. Переходи від вправ біля станка до вправ на середині залу й назад, уклін перед початком і після закінчення заняття супроводжуються музичним оформленням, щоб вихованці звикали організовувати свої рухи узгоджено з музикою. Кожній вправі повинен передувати «*препарасьон*» – своєрідний вступ до неї. Як правило, це 2 або 4 такти в темпі й ритмі подальшої вправи. Для вступу можна взяти 2 або 4 заключних такти з музичної композиції.

Урок українського танцю починається з екзерсису. Екзерсис – це ряд різноманітних рухів для розвитку мускулатури ніг, їх виворотності, постановки корпусу, рук і голови, координації рухів. Ці вправи розташовуються в порядку наростаючої складності й повторюються з кожної ноги по кілька разів для розвитку техніки студентів.

Систему тренувальних вправ біля станка з українського народно-сценічного танцю було розроблено за формою переважно на основі класичного екзерсису. Але в експозиції українського танцю більше рухів виконується з більшою свободою корпусу, рук, ніг і голови.

У класичній хореографії прийняте французьке позначення вправ екзерсису. У класі ж українського танцю більш доречним, виправданим, що останнім часом має тенденцію до все більшого поширення в педагогічній практиці закладів мистецької освіти, є використання україномовної

термінології. Тому в даній роботі використовуються переважно українські терміни із зазначенням їх французьких аналогів.

До теперішнього часу склався наступний порядок вправ у станка, розташованих за наростанням складності й повторюваних з кожної ноги по кілька разів для розвитку техніки студентів:

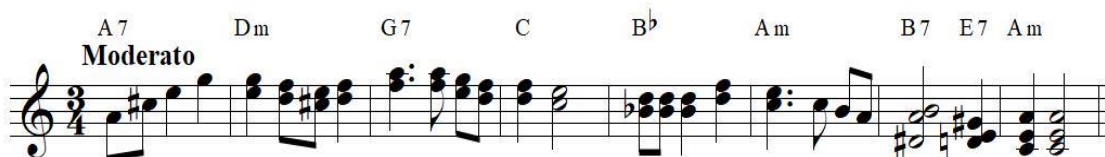
2.1. Уклін

Він виконується на початку і в кінці занять. На початку уроку уклін виконується на середині залу й грає роль своєрідного привітання педагога та концертмейстера. Це організовує й готує студентів до уроку. Тому музика для уклону повинна відповідати не тільки характеру рухів, але й володіти музичною виразністю. Для уклону необхідно використовувати музичний додаток у мажорній тональності, що мають арпеджований акомпанемент. Розмір 2/4 або 3/4. Квадратність такого фрагмента обов'язкова, оскільки уклін виконується і в праву, і в ліву сторони.

О.Сандлер "Вишиванка"

A7 Dm G7 C B^b Am B7 E7 Am

Moderato

2.2. Напівприсідання (demi-plie) та глибокі присідання (grand-plie)

Напівприсідання є першою вправою біля станка, яка сприяє введенню в роботу основних суглобів ніг, м'язів стопи й сухожилля ахіллесової п'яти.

Центральна Україна

Am Dm E7 Am Am Dm G7 C

Ходою

9 A7 Dm G7 C A7 Dm Am Dm E7 Am

Виконується плавно, безперервно, у характері кантилени.

2.3. Вправи на розвиток рухливості стопи (*Battements tendus*) – відведення й приведення робочої ноги. Вправа для розвитку рухливості стопи, розвиває рухливість гомілкостопового суглоба, зміцнює ахіллесове сухожилля, м'язи гомілки й стопи. За допомогою цієї вправи досягається правильне видовження всієї ноги від коліна до кінців пальців. Крім того, вправа сприяє розвиненню стійкості, підтягнутості, розгорнутості й сили ніг, виробляє у виконавця правильне розуміння напрямку руху, розвиває координацію.

Вправа виконується енергійно, чітко.

"Ой під вишнею", укр. нар. пісня
(Центральна Україна)

C G C G C C7 F

Moderato

7 G7 C C7 F G7 C

Метроритмічне розкладання потрібне на початковому етапі тільки в розмірі 2/4. У розмірі 4/4 один рух робиться на один такт, таким чином сповільнюється темп.

2.4. Маленькі кидки (*battement tendus jetes*)

Ці вправи розвивають м'язи й рухливість у тазостегновому, колінному, гомілковостоповому суглобах, а також зміцнюють м'язи стегна й гомілкостопного суглобу опорної ноги, сприяють розвитку рухливості колінного суглобу, стегна й гомілки, виробляють силу й легкість усієї ноги. Характер руху чіткий, гострий. Ця вправа допомагає чітко виконувати дрібні та силові рухи. В основному всі види виконуються в напівприсіданні, що є характерною ознакою вправи.

Музичний розмір 2/4, 2/4; характер музичного фрагмента – бадьорий, енергійний; темп від *allegretto* до *allegro moderato*. На початковому етапі необхідний чіткий квадрат. Ритмічний малюнок грає важливу роль. Розкладання на більші тривалості можливі на початковому етапі навчання, темп варіюється в залежності від технічного рівня студентів – від повільного до швидкого.

Закарпатський танець

Енергійно

Dm   A7   Dm   Dm   A7   Dm

9   Gm   Cm   Gm   Cm   Gm   Cm   A7   Dm

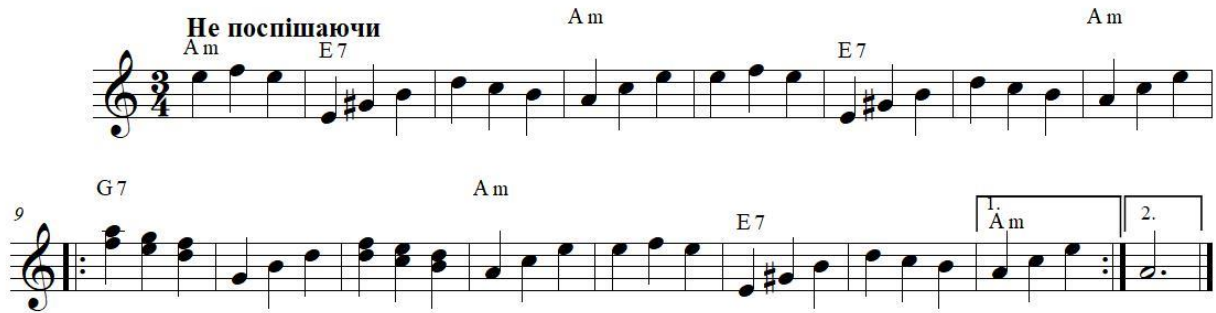
2.5. Коло ногою по підлозі (*Rond de jambe par terre*)

Колообертальні вправи виконуються по підлозі або в повітрі. Ці вправи розвивають розгорнутість, рухливість у тазостегновому й гомілковостоповому суглобах, виробляють еластичність стопи, рухливість колінного, тазостегнового, гомілковостопового суглобів. На відміну від класичного екзерсису, ця вправа виконується зі скошеним підйомом (крім «вісімки»), завдяки чому розвиваються й зміцнюються м'язи зовнішньої сторони стопи та голені.

Розмір 2/4, 4/4, 3/4; характер мелодії – плавний, темп – *andante*. Метроритмічне розкладання потрібно на початковому етапі, якщо дається розмір 2/4 (якщо 4/4 – не обов'язково). Один рух у цьому випадку робиться на один такт, таким чином сповільнюється темп. Якщо підібраний фрагмент на 2/4, то темп має бути повільним, а якщо розмір 3/4 – більш швидким. Рух, незалежно від розміру, завжди виконується рівномірно.

"Ой ти дівчино, зарученая",
укр.нар.пісня
(Центральна Україна)

Музичний супровід до пісні "Ой ти дівчино, зарученая".

2.6. Підготовка до «вірьовочки» (Passe)

Вправа сприяє рухливості ноги в колінному й тазостегновому суглобах, розвитку розгорнутості, координації і сили ніг, укріплює гомілковостоповий суглоб. Виконується як на всій стопі, так і на низьких або високих півпальцях. Музичний супровід: розмір 2/4, характер польки, скерцо або веселої танцювальної української пісні, темп Allegretto або Allegro.

"Волинська вертушка", укр.нар. танець

Музичний супровід до танцю "Волинська вертушка".

2.7. М'які розгортання ноги (Battements fondues)

На відміну від класичного екзерсису, вправи в українському танці містять нові прийоми: поворот ноги із закритого положення у відкрите в тазостегновому суглобі, при цьому зберігається принцип повільного м'якого виконання. Музика дуже виразна, кантиленна, протяжна. Розмір 2/4 і 4/4. Темпи

adagio, largo та andante. На початковому етапі потрібна квадратність, певний ритмічний малюнок не має значення, можливий затакт.

Центральна Україна

Помірно

2.8. Каблучна вправа. Вправа має сильний, чіткий, енергійний характер. Каблучні вправи вводять в активну роботу п'яту опорної ноги. Вправа розвиває силу ніг, розгорнутість, еластичність м'язів гомілки й стопи, зміцнює ахіллесове сухожилля опорної ноги, рухливість тазостегнового та гомілковостопового суглобів. Робота на ледь зігнутих ногах сприяє зміцненню гомілкових м'язів, а також м'язів коліна та м'язів стегна.

Характерна особливість цієї вправи полягає у відпрацюванні виконання вправ у напівприсіданні. Активну функцію виконує корпус, який чітко реагує на відкривання ноги в будь-якому напрямку. Робоча нога в більшості вправ цієї групи відкривається зі скороченим підйомом. Музичний розмір 2/4.

Центральна Україна

Енергійно

2.9. М'яке відкривання ноги (Adagio)

Ця вправа сприяє розвитку рухів рук, ніг та корпусу. Рухи цієї вправи виробляють еластичність і рухливість колінного, тазостегнового, гомілковостопового суглобів. Зміцнюють силу м'язів литки, стегна й гомілки ніг. Сприяють розвитку танцювального кроку, стійкості, координації й танцювальності. У вправі наявні як фізичні, так і емоційні зусилля. Розмір 2/4, 3/4, 4/4; характер музики – плавний, спокійний; темп – adagio, lento. Оскільки цей рух передує adagio, то для його кращого засвоєння слід добирати квадратні музичні фрагменти. Ритмічний малюнок не має значення. Можливий початок руху через такт. Метроритмічне розкладання музичного матеріалу не потрібне.

В.Шаповаленко
""Жовта квітка"

Lento rubato

Em Am H7 Em

5 Am H7 Em H7 Em H7

9 Am H7 Em C H7 Em

2.10. Великі кидки (Grand battements jetes)

Вправи цієї групи сприяють розвитку танцювального кроку, рухливості тазостегнового суглобу. Цей рух виповнюється в напрямку вперед, у бік і назад з кидком ноги на 90° і вище.

Музичний супровід – широкий, енергійний вальс або марш. Відповідно до цих жанрів розмір 2/4, 3/4, 4/4. Темп – від allegretto до allegro moderato. На початковому етапі необхідний чіткий квадрат. Ритмічний малюнок грає важливу роль. Необхідні акценти на сильну частку. У розмірі 3/4. Розкладання

на більшій тривалості можливі на початковому етапі навчання, темп варіюється в залежності від технічного рівня студентів – від повільного до швидкого.

Також потрібно пам'ятати, що після кожної вправи студенти повинні зняти руки зі станка або опустити їх в позицію, запропоновану їм педагогом-хореографом. Для цього можна використовувати два акорди в тональності програної п'єси: домінанту й тоніку.

Музичне оформлення уроків українського танцю має бути досить різноманітним як за мелодикою, так і за ритмом. Характер ритмів часто змінюється в ході уроку.

Коли вивчається новий рух або окремі його елементи, ритм повинен бути простим, мелодія – нескладною, доступною. Потім, у процесі роботи, музичний матеріал ускладнюється, також ускладнюється й ритмічний малюнок всередині такту, змінюється форма та розмір музичного фрагмента.

Закарпатський танець

Енергійно

Dm A7 Dm Dm A7 Dm

Gm Cm Gm Cm Gm Cm A7 Dm

3. ХАРАКТЕРИСТИКА МУЗИЧНИХ ФРАГМЕНТІВ ДЛЯ РОБОТИ БІЛЯ СТАНКА

3.1. Квадратність

На початковому етапі дуже важливо, щоб твір можна було розбити на квадрати. Це означає, що один рух робиться 4 рази: хрестом – вперед, в сторону, назад, в сторону. Квадрат складається з тактів в розмірі 2/4 або 4/4. Надалі, із набуттям танцювальної техніки, темп прискорюється, але квадратність залишається.

3.2. Певний ритмічний малюнок і темп

Для виконання таких рухів, як повільні присідання, кругові рухи ногою, ритмічний малюнок не має особливого значення, але велике значення має темп. Він має бути повільним, а мелодія повинна бути ліричною, бо всі рухи виконуються повільно й плавно. Для виконання вправ на розвиток рухливості стопи й маленьких кидків необхідний чіткий ритмічний малюнок, а також присутність синкопованого ритму. Виконання цих рухів йде в швидкому темпі восьмими нотами, у музичних фрагментах повинні бути присутніми шістнадцяті й восьмі тривалості (розмір 2/4 або 4/4 при повільному виконанні).

3.3. Наявність затактів

Будь-який затакт має важливе значення у виконанні руху, крім того, він визначає темп усієї вправи. Затакт, окрім того, що визначає темп вправи, робить музичний фрагмент більш чітким, активізує вправи, акцентуючи слабку частку. Затакт може бути використаний у всіх вправах, адже з нього легше починати виконувати рух.

3.4. Темпові особливості

При акомпанементі на уроці музичний темп визначається частотою збігу пульсації з певними моментами рухів. Студенти та концертмейстер заздалегідь знають основний темп комбінації, оскільки характер й особливості елементів припускають певний темп виконання. Темп постійно коригується педагогом і концертмейстером. Найбільш важливим для концертмейстера показником темпу є рухи ногою, бо рухи рук і голови найчастіше бувають плавними, випереджаючими або запізненими.

3.5. Метроритмічні особливості

Танцювальний рух за необхідності можна уявити в будь-якому музичному метрі. Важливий лише типовий спосіб виконання руху по відношенню до сильної частки («через такт» або «на раз»).

Дводольні метри володіють такими властивостями, як: чіткість, пружність, деяка елементарність у порівнянні з іншими метрами. Тридольні метри сприймаються як більш пластичні, м'які. Музичні розміри 6/8 і 12/8, поряд з якими, властивими тридольним метрам, володіють розміреністю й здатністю такту ділитися навпіл, що дуже зручно з точки зору хореографічного рахунку.

На початковому етапі дрібні тривалості можуть виконуватися в два рази довше, але при цьому характер мелодії не повинен спотворюватися. У міру вивчення рухів темп прискорюється. На початковому етапі, коли йде розучування руху, концертмейстер грає в повільному темпі, із вивченням темп прискорюється. Те ж саме відбувається зі вступом при внесенні в комбінацію поз.

4. ПРО ХОРЕОГРАФІЧНИЙ РАХУНОК

У цьому місці буде доречно розглянути один важливий нюанс у взаємодії педагога-хореографа й музиканта-концертмейстера, а саме – про проблему рахунку.

Основні тривалості, які використовуються при викладанні хореографії – це четвертні й восьмі. Коли педагог-хореограф відраховує «вісімки», тобто відміряє хореографічну фразу – він рахує чвертками (раз, два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім), музиканти ж рахують тактами, тобто за час однієї хореографічної фрази проходить 4 такти музики в розмірі 2/4 або 2 такти в розмірі 4/4, одним словом – один рядок куплета пісні.

При виконанні й рахунку «препарасьона» (вступу) необхідно прораховувати восьму ноту. На рахунок «і» (а це затакт) – береться дихання («зітхання» – *allonge*) і далі починається сам рух. «Препарасьон» може бути коротким (три акорди), середнім (два такти), довгим (чотири такти), а іноді, на початковому етапі вивчення тієї чи іншої вправи – може бути дуже довгий «препарасьон» (вісім тактів в розмірі 2/4). Так ось, навіть перед початком «препарасьона» концертмейстер виконує одну восьму, яка називається

«предиктом». Досвідчений концертмейстер завжди невеликим розширенням темпу підкреслює затакт. Іноді предикт складається не з однієї восьмої, а з трьох («і, чотири, і» або «і, два, і»). Це більш музикально й виразно.

Музичне оформлення прищеплює вихованцям естетичний смак, усвідомлене ставлення до музичного твору – уміння чути музичну фразу, допомагає орієнтуватися в характері музики, ритмічному малюнку, динаміці.

Успішна робота в класі хореографії багато в чому залежить від того, наскільки правильно, виразно й художньо концертмейстер виконує музику. Ясне фразування, яскраві динамічні контрасти допомагають студентам почути й зрозуміти музику, відобразити її в танцювальних рухах. Музика і танець у своїй гармонійній єдності – прекрасний засіб розвитку емоційної сфери студентів, основа їх естетичного виховання.

5. ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ МУЗИЧНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ВПРАВ У СТАНКА

Присідання – розмір 2/4, 3/4, 4/4. Музика плавна, темп Moderato. Фрагмент повинен бути квадратним, наявність чіткого ритмічного малюнка не має значення. Бажана наявність затакту.

Вправи на розвиток стопи – розмір 2/4, 3/4. Характер музики чіткий, бадьорий. Темп allegro або allegretto. Для музичного фрагмента бажана квадратність. Велике значення має ритмічний малюнок. Крім того, має значення можливість ритмічного розкладання. На початковому етапі рух робиться на 2/4 і 4/4 в повільному темпі, потім на 2/4 у швидкому темпі. Так само велике значення має затакт та його акцентування для точності виконання й передачі характеру руху.

Маленькі кидки – розмір 2/4; темп allegro, чіткий ритмічний малюнок (по можливості, синкопований). На початковому етапі має значення квадратність, чіткий ритм з акцентом на «і». Наявність затакту необхідна з початкового етапу вивчення. Можливе метроритмічне розкладання на четвертні. На початковому етапі темп у розмірі 2/4 повільний, потім швидкий.

Кругові рухи ногою – розмір 2/4, 3/4, 4/4, характер мелодії – плавний, темп виконання – помірний, але із освоєнням руху зростає. Метроритмічне розкладання потрібно лише на початковому етапі, якщо дається розмір 2/4 (один рух робиться у цьому випадку на один такт, таким чином сповільнюється темп), при розмірі 4/4 розкладання не обов'язкове. Якщо підібраний фрагмент на 2/4, то темп повинен бути повільним, а якщо розмір 3/4 – більш швидким.

Каблучні вправи – розмір 2/4, характер мелодії яскравий, життєрадісний, темп – *allegro*, необхідний чіткий ритмічний малюнок. Має значення квадратність, можливий затакт.

Низькі й високі розвороти ноги – розмір 2/4, 3/4, 4/4, характер мелодії – плавний, темп – *Moderato*. На початковому етапі потрібна квадратність, певний ритмічний малюнок не має значення, можливий затакт. Метроритмічне розкладання потрібне на початковому етапі, якщо дається розмір 2/4 (один рух робиться в цьому випадку на один такт, таким чином сповільнюється темп), при розмірі 4/4 розкладання не обов'язкове.

Дробові вистукування – розмір 2/4, 3/4. Характер мелодії яскравий, життєрадісний, темп – *moderato*. Необхідний чіткий ритм. Має значення квадратність. Можливий затакт.

Підготовка до віршовочки – розмір 2/4, темп *allegretto*, *moderato*. Характер мелодії яскравий, життєрадісний. Ритмічний малюнок чіткий. Слід добирати квадратні музичні моменти.

М'які розгортання ноги – розмір 2/4, 3/4, 4/4; характер музики плавний, спокійний, темп – *moderato*, можливо *allegro moderato*. Для кращого засвоєння слід добирати квадратні музичні фрагменти. Ритмічний малюнок не має значення. Можливий початок руху через такт. Метроритмічне розкладання музичного матеріалу не потрібне.

Великі кидки – розмір 2/4, 3/4; характер музичного фрагмента – бадьорий, енергійний; темп – від *allegretto* до *allegro moderato*. На початковому етапі необхідний чіткий квадрат. Ритмічний малюнок грає важливу роль. Необхідні акценти на сильну частку. У розмірі 3/4 необхідна присутність

затакту. Розкладання на більші тривалості можливе на початковому етапі навчання; темп варіюється в залежності від технічної «просунутості» вихованців – від повільного до швидкого.

Виходячи з вищесказаного, можна сформулювати принципи, якими керується концертмейстер при виборі музичних фрагментів до вправ у станка.

Музику для супроводу музичних вправ необхідно постійно поповнювати й урізноманітнювати, керуючись естетичними критеріями та почуттям художньої міри. Постійне звучання на уроках однієї й тієї ж теми веде до механічного, неемоційного виконання вправ танцюристами. Небажана й інша крайність: занадто часта зміна супроводу розсіює увагу студентів, не сприяє засвоєнню й запам'ятовуванню ними рухів.

На першому етапі навчання танцю студентам даються основні уявлення про нього. Спочатку це робиться на знайомому або нескладному музичному матеріалі, щоб студентам було легше організувати свої рухи відповідно до музики, у повільному темпі (один рух на один такт). Далі комбінації й музичний матеріал ускладнюються.

Усі рухи вправ біля станка діляться на повільні й швидкі, з чітким ритмом і плавно ковзаючі. Музичні фрагменти вибираються за цим же принципом: повільні (в розмірах 4/4, 2/4); з синкопованим ритмом (в розмірах 2/4, 3/4, 4/4); у помірному темпі (на 2/4 і 3/4).

Необхідно пам'ятати про квадратність, тобто один рух робиться хрестом на 4 такти. Музичний фрагмент ділиться на фрази, кожна з яких складається з чотирьох тактів. Повна комбінація становить 4 музичні фрази, і, таким чином, виходить закінчене музичне речення з 32 тактів. Коли темп збільшується й один рух робиться на кожную частку, то фраза скорочується до 16 тактів, але при цьому вона повинна бути музично закінченою.

Підготовка до кожної вправи, коли «відкриваються» руки – «препарасьон» – на початковому етапі навчання може бути розгорнутою (8 тактів і більше), а потім короткою (2 і 4 такту). Усі вступи слід виконувати

точно відповідно до темпу й характеру відібраної музики. Обов'язково повинна бути люфт-пауза перед початком виконання вправи (зітхання).

На початковому етапі навчання, коли береться музичний фрагмент на 2/4 з дрібним ритмом, має значення розкладання його до більших тривалостей, але при цьому важливо, щоб характер музики не змінився.

Часто темп прискорюється за рахунок того, що спочатку один рух робиться на цілий такт, а потім тільки на сильні частки. Таким чином, під один і той же музичний фрагмент рух може бути виконано як швидко, так і в повільному темпі.

На прості комбінації слід давати прості музичні моменти з ясною мелодією, у простому розмірі, з нескладним ритмічним малюнком. У тих випадках, коли використовуються більш складні розміри, комбінація по квадратах виповнюється на 3/4, прискорюється темп, але характер музики відповідає рухам (плавний, ліричний або гострий).

Музичний матеріал поступово ускладнюється. На більш пізньому етапі навчання, коли для вивчення пропонуються більш складні варіанти комбінацій, концертмейстеру слід звернути увагу на те, що комбінації можуть з'єднуватися. Наприклад, вправи на розвиток рухливості стопи комбінуються з маленькими кидками та ін. Існує багато варіантів подібних об'єднань і завдання концертмейстера – так точно підібрати фрагмент, щоб у ньому музично вловлювалася зміна руху. Для цього необхідно пам'ятати про квадратність, про темп, розміри, затакт, ритмічний малюнок.

При виконанні комбінацій великого значення набуває тісний зв'язок музики та руху. Плавна, співуча музика надає особливої виразності плавному, злитому руху. Веселий, чіткий ритм підкреслює легкість, чіткість, життєрадісність рухів у танці.

Отже, основним принципом музичного оформлення уроку українського танцю є відповідність музики характеру руху, українському національному колориту, його темпу, ритму, стилю тощо.

6. ЗНАННЯ, УМІННЯ ТА НАВИЧКИ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА ХОРЕОГРАФІЧНОГО КЛАСУ

Майстерність концертмейстера володіє глибокою специфічністю. Вона вимагає від музиканта не тільки величезного артистизму, а й різнобічних музично-виконавських обдарувань, відмінного музичного слуху, спеціальних музичних навичок з читання й транспонування, з імпровізаційного аранжування музичного матеріалу тощо.

Діяльність концертмейстера хореографічного класу передбачає застосування цілого комплексу знань та умінь з курсів гармонії, сольфеджіо, аналізу музичних творів, історії музики, постійного підвищення професійної майстерності та оновлення репертуару один раз на рік за запитом педагога-хореографа.

Важливою умовою професіоналізму концертмейстера є також наявність у нього виконавської культури, яка передбачає відображення його естетичного смаку, широту кругозору, свідоме ставлення до музичного мистецтва, готовність до музично-просвітницької роботи, що найбільш важливо в роботі з хореографічним колективом.

До найбільш важливих знань, умінь та навичок концертмейстера хореографічного класу належать:

- знання основ хореографії, термінології українського танцю;
- знання української інструментальної, симфонічної музики;
- вміння компонувати музичні фрагменти, підбір музики до окремих елементів руху з урахуванням індивідуальних здібностей і фізичних даних студентів;
- забезпечення високохудожнього та професійного виконання музичного матеріалу на уроках і виступах;
- здійснення перекладення музичних творів з партитур, аудіозаписів, творів вокальної та інструментальної музики;
- швидке читання з листа;
- транспонування музичних творів;

- володіння елементарними навичками імпровізації;
  - складання цілісних музичних композицій (за стилем та жанрами)
- для хореографічних постановок.

Повноцінна професійна діяльність концертмейстера передбачає також наявність у нього комплексу професійно важливих (музична обдарованість, артистизм) та особистісних якостей, таких як: великий обсяг пам'яті й уваги, висока працездатність, мобільність реакції й винахідливість у нестандартних ситуаціях, витримка й воля, педагогічний такт і чуйність, емпатія та комунікабельність тощо.

Концертмейстер повинен відчувати безкорисливу любов до своєї спеціальності, яка не приносить зовнішнього успіху. Він завжди залишається «в тіні», його робота розчиняється в загальній праці всього колективу.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумок, хочемо ще раз відзначити дві основні частини в роботі концертмейстера в класі українського народного танцю: засвоєння музичного матеріалу для занять і вивчення його хореографічної специфіки.

Дуже бажаним для концертмейстера хореографічного класу є володіння танцювальною термінологією (французькою), щоб знати, про яку вправу йдеться, розуміти педагога-хореографа та вміти правильно підібрати супровід до тієї чи іншої вправи. Наприклад, Plie, Demi plie, Grands plie (фр.) – це вправи, засновані на присіданнях різної амплітуди: напівприсідання або повне, глибоке присідання. Отже, музичний супровід повинен бути плавного, м'якого характеру в повільному темпі (розмір 4/4, 3/4). Або Battements tendus (Battements tendus jetes) – висунення ноги на носок (або різкий маленький кидок). У цих вправах відбувається різке висунення ноги вперед, в сторону, назад і її повернення в позицію. Тому музичне оформлення має бути дуже чітким. Музичний розмір для обох вправ – 2/4, 4/4.

Неодмінно слід пам'ятати, що концертмейстер працює в ансамблі з танцюристами. Правильна робота в ансамблі – необхідна в концертмейстерській практиці якість. Граючи, концертмейстер зобов'язаний чітко усвідомлювати, що він не є самостійним виконавцем, а своєю грою допомагає студентам глибше проникнути в емоційну структуру танцю. Концертмейстер повинен сприяти розвитку активності музичного сприйняття студентів, включенню їх в процес співтворчості.

Творча діяльність концертмейстера особливо яскраво виявляється у виконавстві. Тому важливо, щоб концертмейстер постійно вдосконалював свою виконавську майстерність: більше імпровізував і читав з листа, виробляв навички підбору на слух і транспонування. Усе це дозволить йому набагато швидше оновлювати й засвоювати свій репертуар.

Професійні виконавські якості концертмейстера хореографії складаються на основі поєднання технічних навичок, музично-теоретичних знань, уміння осягати сенс музики й втілювати його в конкретному звучанні.

Важливою умовою професіоналізму є також наявність у концертмейстера виконавської культури, яка передбачає відображення його естетичного смаку, широту кругозору, свідоме ставлення до музичного мистецтва, готовність до музично-просвітницької роботи, що найбільш важливо в роботі з хореографічним колективом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко К. Український танець: Підручник. Київ : ІПКПІК, 1997. 282 с.
2. Василенко К. Лексика українського народно-сценічного танцю. Київ : Мистецтво, 1996. 223 с.
3. Голдрич О., Хитряк С. Музична хрестоматія. Львів : Край, 2003. 232 с.
4. Гуменюк А. Українські народні танці. Київ : Наукова думка, 1969. 608 с.

5. Зайцев Є., Колесніченко Ю. Основи народно-сценічного танцю. Вінниця : Нова книга, 2007. 189 с.

6. Зубатов С. Л. Методика викладання українського народного танцю. Київ : Ліра-К, 2017. 376 с.

7. Ліманська О., Барабаш О., Бугаєць Н., Волчукова В. Український народний сценічний танець: Основи курсу: Навчальний посібник. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2013. 140 с.

8. Мацко Г. Термінологія українського народно-сценічного танцю: методична розробка. Маріуполь, 2019. 71 с.

9. Музичний супровід для проведення занять з українського народно-сценічного танцю / Уклад.: В.Ф.Гурова, С.Г.Забредовський. Київ : НАКККіМ, 2015. 147 с.

10. Пригода Л. Б. Особливості викладання народно-сценічного танцю в хореографічних колективах художньої самодіяльності. Вісник Львівського університету. Серія «Мистецтвознавство». Випуск 14. Львів, 2014. С. 262–266.

11. Ревская Н. Музыкальное оформление урока классического танца. Санкт-Петербург : Союз художников, 2010. 90 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Варіанти музичного супроводу екзерсису з репертуару концертмейстера класу українського танцю

Уклін

1.

Помірно Dm Fm C Dm G7 C

2.

Аm Е7 Аm Dm Аm Е7 Аm

3 "Ніч яка місячна"

(укр. нар. пісня)

Помірно

Аm Dm B7 E7 Аm

2.2 Напівприсідання (demi-plié) та глибокі присідання (grand-plié)

1. О.Сандлер "Вишиванка" (Централь Україна)

Наспівно
Am Dm E7 Am

9 A7 Dm G7 C Dm Am E7 Am

17 A7 Dm G7 C B^b Am B7 E7 Am

2. Центральна Україна

Пспмірно
Am Dm G7 C Dm Am B7 E7

33 A7 Dm G7 C Dm Am Dm E7 Am

3. Центральна Україна

Наспівно
Am E7 Am E7 Am E7

47 Dm Am E7 Am

53

4. М.Глінка "Гуде вітер вельми в полі" (Центральна Україна)

Пспмірно
Am Dm E7 Am E7 Am Dm F7 E7 Am G7

65 C G7 C E7 Am Dm F7 E7 Am

5. Центральна Україна

Пспмірно
Am Dm G7 C Dm Am B7 E7

81 A7 Dm G7 C Dm Am Dm E7 Am

2.2 Напівприсідання (demi-plie) та глибокі присідання (grand-plie)

1. О.Сандлер "Вишиванка" (Централь Україна)

Наспівно
Am Dm E7 Am

9 A7 Dm G7 C Dm Am E7 Am

17 A7 Dm G7 C Bb Am B7 E7 Am

2. Центральна Україна

Пмірно
Am Dm G7 C Dm Am B7 E7

33 A7 Dm G7 C Dm Am Dm E7 Am

3. Центральна Україна

Наспівно
Am E7 Am E7 Am E7

47 Am Dm Am E7 Am A7

53 Dm Am E7 Am

4. М.Глінка "Гуде вітер вельми в полі" (Центральна Україна)

Пмірно
Am Dm E7 Am E7 Am Dm F7 E7 Am G7

65 C G7 C E7 Am Dm F7 E7 Am

Вправи на розвиток рухливості стопи (Battements tendus)

1. "Ішов козак потайком", укр.нар.пісня

Жваво

C F C G7 C C F C G7 C E7

Em Dm Am E7 Am Am Dm E7 Am

2. Полісся

Жваво

C G7 C G7

Am Dm Am E7 Am Am Dm

C2.

Am E7 Am Dm

3. "Бубнарський танець" (Закрпаття)

Помірно швидко

B^b C7 F C7 F B^b C7 F A7 Dm

C7 F C7 F C7 F A7 Dm

4. "Полька"

(Центральна Україна)

Помірно швидко

E7 Am Am E7 Am

C G7 E7 Am E7 Am G7 Am Am

Маленьки кидки (battement tendus jetes)

1. (Волинь) Помірно швидко

2. Закарпатський нар.пісня "Вігерєць"

3. "Скакуха" (Плісся)

4. Гуцульський танок Рухливо, весело

Коло ногою по підлозі (Rond de jambe par terre)

1. А.Кузнєцов "Українська полька"

Помірно

Chords: Cm, Fm, G7, Cm, Cm, Fm, G7, Cm, B^b7, E^b, B^b7, E^b, G7, Cm, G7, Cm.

2. "Ой гарна я, гарна" (укр.нар. пісня)-

лемківщина
Помірно

Chords: C, G7, Dm, Am, F7, Am, G7, Am, E7, Am, Am, Dm, Am, E7, Am.

3. Закарпатські коломийки

Помірно

Chords: Dm, Gm, A7, Dm, A7, Dm, Gm, A7, Dm, F, Gm, Dm, Gm, A7, Dm, A7, Dm.

Підготовка до "віршовочки"

1. Центральна Україна

Стримано

Musical notation for the first piece, 'Центральна Україна'. It consists of three staves of music in a 2/4 time signature with a key signature of one flat (B-flat major). The tempo is marked 'Стримано' (Moderato). Chords are indicated above the notes: Gm, D7, Gm, Cm, D7, Gm, Gm, D7, Gm, A7, D7, Gm, F7, Bb, F7, Bb, F7, D7, Gm, D7, Gm, A7, D7, Gm.

2. "Дібровчанка", (Закарпатський танець)

Помірно швидко

Musical notation for the second piece, 'Дібровчанка'. It consists of two staves of music in a 2/4 time signature with a key signature of one sharp (D major). The tempo is marked 'Помірно швидко' (Moderato). Chords are indicated above the notes: G, D7, G, D7, G, C, G, D7, G, D7, G, D7, G, D7, G, G, C, G, D7, G, Am, D7, G, B7, C7, G, D7, G, C, G, D7, G.

3. "Ой лопнув обруч" (укр. нар. пісня - Центральна Україна)

Швидко

Musical notation for the third piece, 'Ой лопнув обруч'. It consists of three staves of music in a 2/4 time signature with a key signature of one flat (B-flat major). The tempo is marked 'Швидко' (Allegro). Chords are indicated above the notes: Bb, F, Bb, Bb, F, Bb, D7, Gm, D7, Gm, Gm, D7, Gm.

4. "Повзунець" (козацький танок)

Помірно

Musical notation for the fourth piece, 'Повзунець'. It consists of two staves of music in a 2/4 time signature with a key signature of one flat (B-flat major). The tempo is marked 'Помірно' (Moderato). Chords are indicated above the notes: F, C, F, C, F, C, F, C, F, C, F, C, F.

М'які розгортання ноги (Battements fondues)

1. "Кривий танець" (Поділля)

Помірно
Am

A7 Dm G7

C G C C7 C E7

Am E7 Am E7 Am E7 Am

2 Гуцульський танець

Помірно

Cis Fis7 Hm Em H7 Em Em H7 Fis7

Hm Em Cis Fis7 H7 Em H7 Em

Em H7 Fis7 Hm Em Cis Fis7 Hm

3. "Ніч яка місячна", укр.нар.пісня (Центральна Україна)

Помірно

Am

H7 E7 Am

Am Dm E7 Am

Am Dm B7 E7 Am

Каблучна вправа (Bettements tendus каблучний)

1. Центральна Україна

Стримано

Fm E7 Am E Am Am Dm Am Dm Am E7

Am Dm Am Dm Am E7 Am

2. "Охроміївська кадріль" (Полісся)

Бадьоро

D7 C D7

G D7 C D G D7 G H7

Em H7 Em H7 Em H7 Em H7 Em

3. "Волинська полька"

Пожвавлено

G Am D7 G D7 G Am D7 G

G Dm G7 G Dm G7 C C

4. Полісся

Енергійно

C G7 C C G7 C

C G7 C C G7 G7 C

М'яке відкривання ноги (Adagio)

1. Центральна Україна

Adagio

Chords: Gm Cm D7 Gm Cm D7 Fm G7 Cm Gm
 Cm D7 Gm F7 B $\flat$ F Gm Cm Gm D7 Gm

2. Центральна Україна

Lento

Chords: Em B7 Em Am
 B7 Em B7 Em
 B7 E B E
 B7 E B E B7 E

3. "Закарпатська коломийка"

Lento

Chords: Dm Gm A7 Dm A7 Dm A7 Dm
 A7 Dm A7 Dm A7 Dm A7 Dm

Великі кидки (Grand battements jetes)

1. "Поліська полька"

Помірно швидко

E7 A A E7 A

A Cis7 Fism Hm Cis7 Fism Cism Hm Cis7 Fism

2. "Бодай ся когут збудив", укр.нар.пісня (Закарпаття)

Помірно

F C

F Gm C7 F

F D7 Gm C7 F

3. "Од Києва до Лубен", укр.нар. пісня (Центральна Україна)

Помірно

G D G D G A7 D7 G A7 D7 G

4. Закарпатський танець

Помірно

D A D A D D A D A D D7

G A

b D A7 D